

3. **Синякевич І.М.** Система інструментів лісової політики. Яким чином її реформувати і ефективно використовувати?// Деревообробник. – 2000, № 16.
4. **Синякевич І.М.** Екологізація розвитку: об'єктивна необхідність, методи, пріоритети// Економіка України. – 2004, № 1. – С. 57-63.
5. **Лісовий кодекс** України. Затверджений Постановою Верховної Ради України 21.01.94 р// Голос України, 13.04.94.
6. **Полякова Л., Кирилюк С., Савущак М., Самоплавський С.** Українсько-шведський проект триває// Лісовий і мисливський журнал. – 2003, № 5. – С. 12-14.
7. **Antoni Buraczewski.** Zarys organizacji i zarządzania w gospodarstwie lesnym. – Poznań. W-wo Akademii Polniczej. 2001. – 111 s.
8. **Пуговиця М.** У серці Європи// Лісовий і мисливський журнал. – 2003, № 2.. – С. 14-16.
9. **Холявка В.З.** Еколого-економічні засади формування кореневих цін на деревину, автореферат дисертації на здобуття наук. ступ. канд. ек. наук. – Львів. – 2003. – 20 с.
10. **Кирилюк С., Попков М., Полякова Л.** Перспектива сертифікації лісів України// Лісовий і мисливський журнал. – 2001, № 3. – С. 10-11.
11. **Кравець П.** Сертифікація на Поліссі// Лісовий і мисливський журнал. – 2003, № 5-6.. – С. 15.
12. **Кравець П., Лакида П.** Сертифікація лісів України в контексті розвитку сучасної лісової політики// Лісовий і мисливський журнал. – 2002, № 5-6. – С. 6-7.
13. **Лавров В., Букша І., Бондарчук Г.** Національна схема лісової сертифікації// Лісовий і мисливський журнал. – 2002, № 5-6. – С. 8-9.
14. **Бобко А.М.** Лесная экология – мифы и реальность// Мебельный бизнес. – 2003, № 2. – С. 26-27.

УДК 630*9 *Наук. співроб. І.М. Лицур¹, канд. екон. наук – Рада з вивчення продуктивних сил України*

ОСНОВНІ ЗАГРОЗИ ВИНИКНЕННЯ НЕБЕЗПЕЧНИХ СТИХІЙНИХ ЯВИЩ

Розглянуто основні загрози виникнення небезпечних стихійних явищ в гірських регіонах. Наведена класифікація загроз на внутрішні і зовнішні та визначені основні пріоритетні інтереси розвитку лісового господарства.

Ключові слова: небезпечні стихійні явища, лісові екосистеми, екологічні ризики та загрози.

Scientific employee I.M. Lytsur – Counsel on Production Forces of Ukraine, National Academy of Science

The basic threats of dangerous spontaneous natural phenomena

In clause the basic threats to occurrence of the dangerous natural spontaneous phenomena in mountain regions are considered. The classification of threats on internal and external is given, the basic priority interests to development of a wood facilities are certain.

Keywords: the dangerous spontaneous phenomena, wood ecological systems, ecological risks and threats.

Протягом ХХ століття у Карпатах було зареєстровано 17 катастрофічних паводків, 6 селепроявів та 9 великих вітровалів, сума збитків яких складала 50 млн. грн. щорічно. В ХХІ столітті відбувся один великий паводок, який наніс збитків на суму майже 300 млн. грн. Причини виникнення сти-

¹ відділ проблем використання і охорони лісових ресурсів Ради з вивчення продуктивних сил України НАН України

хійних явищ у Карпатах з'ясовують і до сьогодні. Вони висвітлені в різних заявах, звітах, експертних висновках, наукових статтях, монографіях і періодичних виданнях (всього біля 800 найменувань). Проте всі автори, без винятку, з'ясовують причини, тобто аналізують явище, яке вже відбулося, хоча цьому явищу (стихійному лихові) передували певні процеси. Небезпека не виникає зненацька її появі передують загрози, яка в свою чергу також породжується певним ризиком чи викликом. Дослідженню якраз цих передумов (ризиків та загроз) виникнення небезпечних стихійних явищ в Українських Карпатах і присвячена ця стаття.

З лісами тісно пов'язана водна і вітрова ерозія, паводки, підтоплення, селі, вітровали, буреломи тощо, які завдають значної шкоди як економіці регіону, так і навколишньому природному середовищу. Найгірша екологічна ситуація за низької лісистості території склалася в басейнах Дністра, Тиси, Західного і Південного Бугу, де сконцентровані найбільш водомісткі промислові і сільськогосподарські виробництва, розміщені великі міста (селища), об'єкти енергетики тощо. Особливою руйнівною дією відрізняються паводки в басейні р. Тиси, Пруту, Дністра, Сирета, Західного Бугу. Ними охоплено біля 30 відсотків території країни. Всі ці природні чинники в поєднанні з надто високим рівнем освоєності території призвели до порушення рівноваги природного ландшафту країни, погіршення якості орних земель, лісостанів, водних джерел, а також до порушення тенденцій земле-, лісо- і водокористування, що склалися в період відносно стабільного функціонування економіки, і ускладнюють прогнозування обсягів природокористування на перспективу.

Аналізуючи сказане вище необхідно відзначити, що ліс не є джерелом небезпеки. Дійсно катастрофічні природні явища можуть бути пов'язані з лісовими системами, проте останні не є носієм небезпеки. Так як струна, в музичному інструменті не містить звуку, так само і ліс не є джерелом небезпеки. При збудженні струни вона видає звук, так само і ліс при антропогенному впливі на нього підсилює чи спричинює стихійне природне явище. Всі ці природні стихійні явища (паводки, селі, зсуви, пилові бурі, засухи і т.д.) мають комбінований характер: техногенна дія зіставляється з природними факторами. В багатьох випадках дія людини стає свого роду спусковим механізмом, що викликає цепну реакцію в природному середовищі. Такими, наприклад, є суцільні рубки на крутих схилах, що призводить до паводків та селепроявів.

Природні стихійні явища від антропогенних відрізняються тим, що перші представляють собою відхилення від нормально протікаючих процесів. Вони можуть порушувати функціонування локальних і регіональних екосистем. Проте природне середовище в цілому, наприклад, в масштабі всієї біосфери, справляється з цими "сплесками" природних стихій за рахунок механізмів саморегуляції за досить короткий час. Проте для людини вони представляють небезпеку, оскільки складають загрозу її життю та здоров'ю чи призводять до економічних збитків.

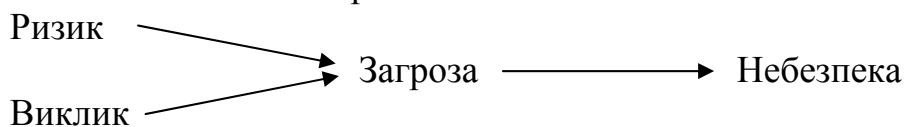
Виходячи з того, що ліс не є джерелом небезпеки, а навпаки, в плані ліквідації збурень та пом'якшення або запобігання катастрофічним явищам, лісові системи є найпотужнішим механізмом саморегуляції біосфери, то дослідженню підлягають антропогенні впливи, які і спричинюють чи підсилюють стихійні явища. Тобто мова йде про передумови виникнення стихійних

явищ, вивчення ризиків чи викликів, що їх спричиняють. Тому вивчення небезпечних стихійних явищ в Українських Карпатах вимагає методичного підходу, який ґрунтується на трьох базових елементах: інтереси – загрози – захист. Найважливішим завданням є визначення інтересів, конкретизація їх змісту, характеру та пріоритетності. Інтереси – це усвідомлена інтегрована система потреб у благополучному існуванні, відтворенні й розвитку системи. Пріоритетними або життєво важливими інтересами є сукупність потреб, задоволення яких забезпечує надійне існування і можливість прогресивного розвитку лісової екосистеми. Проте тут необхідно зазначити, що норма стану лісової системи для людини відрізняється від норми стану системи. Для природних систем (зокрема лісової екосистеми) нормою є стан, що забезпечує функціонування біосфери в цілому. Для людини нормальний стан природної системи є дещо інший. Ясно, що сучасний чоловік не зможе жити в пралісах без доріг і поселень, з густою непрохідною рослинністю. Тому, враховуючи все, маємо дотримуватися визначеного співвідношення між природними і перетвореними ландшафтами. Тобто, тут повинні бути узгоджені інтереси як людини, так і функціонування лісової екосистеми. На основі цих узгоджених інтересів через призму їх реалізації та захисту (з врахуванням конкретних внутрішніх обставин і зовнішніх чинників) формуються цілі та завдання забезпечення безпеки в гірських регіонах Карпат. У зв'язку з тим, що безпека системи, як правило, залежить від стану системи, то баланс інтересів буде орієнтований саме на забезпечення сталого розвитку лісової системи, яка знаходить своє відображення у показниках, що визначають кінцеві стани підсистем. Звідси забезпечення умов для досягнення цих станів буде визначати пріоритетні інтереси, а саме:

- забезпечення народного господарства лісовими ресурсами;
- наращування лісоресурсного потенціалу;
- досягнення максимальної продуктивності та мінімального порушення рівноваги лісової екосистеми, підвищення її стійкості, здатності до адаптації та саморегенерації;
- забезпечення екологічно та технологічно безпечних умов господарювання.

Визначення загроз пріоритетним інтересам та їх класифікація є наступним важливим завданням дослідження безпеки гірських регіонів. "Загрозою в загальному випадку будемо називати такі зміни в зовнішньому або внутрішньому середовищі суб'єкта, що призводять до небажаних змін предмета безпеки" [1, с. 46]. За своїм змістом загрози класифікуються на: внутрішні та зовнішні; реальні та потенційні; цілеспрямовані та стихійні; прямі та опосередковані; актуальні та перспективні; спорадичні та регулярні; силові, соціальні, політичні, економічні, екологічні та комплексні.

Етапи виникнення загрози є такими:

Ризик – це існування або можливість виникнення ситуації, в якій формуються передумови (накопичується потенціал) протидії інтересам. Це, так би мовити, "потенційна загроза" [2, с. 34].

Виклик – створення передумов для виникнення загрози в зв'язку з протидією здійсненню заходів щодо захисту інтересів. Це також "потенційна загроза", але вже активного характеру. Отже, загроза не виникає зненацька, її появі передують ризик або виклик. Загрозу можна розглядати вже як потенційну небезпеку. Це фактично небезпека, яка перебуває на початковій стадії розвитку. Для переростання загрози у небезпеку потрібен певний час, ось чому в даний час розгляду потребує не стільки персоніфікована небезпека як категорія, а визначення джерел небезпеки та характеру загроз.

Основні загрози пріоритетним інтересам на даному етапі розвитку продуктивних сил є такими.

Зовнішні загрози:

- втрата традиційних ринків збуту, недосконалість економічних зв'язків;
- ймовірність нанесення збитків Україні від санкцій міжнародних організацій;
- млявість інвестиційного процесу;
- недосконалість зовнішньоекономічної діяльності;
- переорієнтація суспільства на чужі для нас матеріальні і духовні цінності;
- ввіз до України екологічно небезпечних технологій, матеріалів та речовин;
- сировинна спрямованість українського експорту.

Внутрішні загрози:

- низька лісистість території, сировинна спрямованість лісокористування;
- неефективне використання лісоресурсного потенціалу;
- незадовільний санітарний стан лісових екосистем;
- техногенне забруднення лісів, розміщення на землях лісового фонду хімічно-небезпечних речовин;
- породно-вікова незбалансованість лісостанів;
- відсутність екологічно орієнтованої нормативно-правової бази;
- використання зношених фондів та застосування екологічно шкідливих технологій;
- низький рівень заробітної плати (як наслідок відсутність мотивації до праці).

Представлена класифікація загроз пріоритетним еколого-економічним інтересам на зовнішні та внутрішні є умовна. Кожна загроза може одночасно бути класифікована і за іншими ознаками (реальна, потенційна, стихійна тощо). Але для характеристики головного змісту тої чи іншої загрози вона цілком прийнятна і коректна.

Визначення джерел небезпеки та характеру загроз є теоретичною основою для розробки концепції забезпечення безпеки в гірських регіонах. На основі реальних значень цих показників розробляється певна система заходів щодо забезпечення безпеки. В загальному систему забезпечення безпеки можна визначити як комплекс дій та заходів, спрямованих на блокування і упередження виходу показників за їх критичні значення та забезпечення надійного існування, відтворення та розвитку системи.

Література

1. **Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України**/ Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С та ін. – Київ.: РВПС України НАН України, 1999. – 716 с.
2. **Нижник Н.Р., Ситник Г.П., Білоус В.Т.** Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку): Навч. посібник. – К.: Преса України, 2000. – 304 с.